

dr hab. inż. arch. Michał Stangel
Katedra Urbanistyki i Planowania Przestrzennego
Wydział Architektury Politechniki Śląskiej
ul. Akademicka 7
44-100 Gliwice

Gliwice, dn. 13 maja 2019 r.

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ
pt. Instrumenty kształtowania przestrzeni a idea małego miasta.
Propozycje do systemu urbanistyczno-architektonicznego

Autor: mgr inż. arch. Paweł Pedrycz
Promotor: dr hab. inż. arch. Joanna Giecewicz, prof. PW
Dyscyplina naukowa: Architektura i urbanistyka

1. Podstawa opracowania recenzji

Recenzja została sporządzona na podstawie zlecenia Prodziekana ds. nauki Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej, dr hab. inż. arch. Krystyny Solarek, prof. PW., z dnia 30.4.2019 r. Przy jej opracowaniu kierowano się także opisem wymogów jakie spełniać winna rozprawa doktorska, zawartymi w ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003r (Dz. U. Nr 65, poz. 595, z późn. zm.) oraz przepisami zawartymi w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 15 stycznia 2004 r. w sprawie szczegółowego trybu przeprowadzania czynności w przewodach doktorskim i habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora

2. Forma i struktura pracy

Rozprawa doktorska pana mgr inż. arch. Pawła Pedrycza jest jednotomowym opracowaniem w formacie A4. Tom zawiera rozprawę oraz dwa aneksy, o łącznej objętości 331 stron.

W pracy wyodrębniono 5 części. Tematyka kolejnych rozdziałów obejmuje: wprowadzenie, zawierające omówienie kontekstu i metodologii pracy; charakterystykę tożsamości przestrzennej małych miast i jej genezy historycznej; diagnozę stanu planistycznego i faktycznego przestrzeni polskich miasteczek; omówienie studiów przypadków kilku zagranicznych metod regulacji przestrzeni miasteczek; oraz opracowane na podstawie badań autorskie rekomendacje odnośnie alternatywnej procedury planistycznej dla miasteczek. Uzupełnieniem pracy jest bibliografia oraz dwa aneksy: Aneks I - Polski system planistyczny i Aneks II - Przestrzeń polskich miasteczek.

Przyjęta struktura pracy jest logiczna i konsekwentna; odpowiada swoją treścią określonej w założeniach problematyce. Obejmuje ona zarówno sformułowanie celu badań i ich metodologii, obecnego stanu wiedzy z dziedziny stanowiącej przedmiot pracy jak i szczegółowe rozważania związane z postawionym problemem naukowym. Jednocześnie w części podsumowującej przedstawiono wnioski potwierdzające postawione tezy i cele pracy. Autor uczynił to w sposób wyczerpujący. Rozprawa w pełni odpowiada przyjętemu tematowi i spełnia cechy rozprawy doktorskiej.

3. Temat, cel, tezy i metoda pracy

Tematem pracy jest poszukiwanie odpowiedzi sformułowane przez autora jako tło dysertacji pytanie: *w jaki sposób można przyczynić się do poprawy stanu polskich miasteczek – operując na polu urbanistyki?* Celem pracy jest *zidentyfikowanie głównych problemów przestrzeni polskich miasteczek a także poszukiwanie kroków naprawczych na polu urbanistyki – w szczególności procedur planistycznych i budowlanych.* Aby to osiągnąć autor proponuje, a następnie realizuje plan badań rozpisany na cztery etapy: W pierwszej części zastosowano przede wszystkim badania literaturowe pozycji opisujących historyczne i współczesne przestrzenne aspekty funkcjonowania miasteczek; wzbogacone o autorskie obserwacje z wizyt terenowych. Efektem badań jest uporządkowanie i synteza wiedzy – szczególnie w zakresie miasteczek świętokrzyskich. W części opisującej aktualną sytuację przestrzenną polskich małych miast na przykładzie województwa świętokrzyskiego zastosowano badania korespondencyjne i wywiady, oraz terenowe wizyty studyjne zbadany został stan przestrzeni tych miasteczek i badania archiwalnych fotografii. Zagraniczne przypadki lokalnych polityk urbanistycznych przeanalizowano przez badania literaturowe i *podróże studyjne zawierające badania terenowe, rozmowy z zaangażowanymi osobami i warsztaty projektowe.* Praktycznym efektem pracy jest sformułowanie *autorskiej propozycji wkładu do polskiego systemu planistycznego, która mogłaby przynieść pozytywne efekty w odniesieniu do przestrzeni małych miast.* Generalnie przyjętą metodologię należy ocenić pozytywnie, jako w pełni odpowiadającą przyjętemu celom i specyfice pracy doktorskiej.

Nieco niefortunnie sformułowano natomiast tezy pracy. Zasadnicza teza: *Przestrzeń małych miast powinna być kształtowana narzędziami i procedurami dostosowanymi do ich charakteru i których logika wynika ze zrozumienia zasad tworzących tę przestrzeń jest nieweryfikowalna naukowo, przez zastosowanie normatywnego słowa "powinna".* Wśród trzech szczegółowych tez druga - *Zły stan przestrzeni polskich miasteczek wynika nie tylko z zastosowania instrumentu powszechnie krytykowanego jakim są Warunki Zabudowy, ale także z zastosowania instrumentu odbieranego jako pożądany – Planu Miejscowego -* wydaje się nieprecyzyjnie sformułowana; zły stan nie wynika wprost z zastosowania instrumentu, ale z jego złego zastosowania. Kolejne dziesięć *uzupełniających tez roboczych* lepiej byłoby sformułować jako hipotezy czy pytania badawcze.

4. Ocena wartości naukowej oraz uwagi merytoryczne i polemiczne do zawartości pracy

Dysertacja podejmuje ważne i aktualne zagadnienie - faktycznie, małe miasta stanowią istotny element polskiej przestrzeni zurbanizowanej i ważny składnik materialnego dziedzictwa; oraz - jak większość miast w Polsce - doświadczają obecnie pewnego kryzysu. Praca jest opracowana na wysokim poziomie merytorycznym. Na pokreślenie zasługuje wykorzystanie przez autora własnych badań terenowych, wywiadów, obserwacji itp. Wskazanie potrzeb uwzględnienia w polskich przepisach doświadczeń z innych państw stanowi wartościowy wkład w podejmowaną problematykę. Dobrze uzasadnione są stosowane metody naukowe. Należy docenić zilustrowanie podejmowanej problematyki autorskimi rycinami i tabelami.

Autor konsekwentnie i solidnie charakteryzuje podejmowaną problematykę, wyciągając wnioski z kolejnych elementów badań. Wartościowa - choć może nie całkiem oryginalna, bo głosów takich jest obecnie sporo - jest krytyka słabości polskiego systemu planowania i wypunktowanie konkretnych mankamentów rozwiązań ustawowych i stosowanych zapisów planistycznych. Pomimo, że idea zrównoważonego rozwój miast jest deklarowana w dokumentach legislacyjnych i strategicznych, to praktyka planistyczna i realne procesy rozwoju urbanistycznego są tylko częściowo zgodne z tą ideą, a znacznym stopniu sprzeczne; a system prawny w Polsce zawiera wiele nieczytelnych zapisów, które utrudniają wdrażanie idei miasta zrównoważonego w praktyce. Możliwe jest jednak zastanawianie, czy pomimo niedoskonałości narzędzi planistycznych, w warunkach polskich, jest możliwe kształtowanie właściwej struktury funkcjonalno-przestrzennej miast opartej na fundamentach idei miasta zrównoważonego? Wydaje się - co autor zauważa - że problemem jest nie tylko słabość narzędzi, ale przede wszystkim niska jakość opracowań planistycznych (permisywność; z jednej strony brak regulacji; z drugiej przeregulowanie pewnych kwestii; itp.)

Dość skromnie (str.17-18) przedstawia się przedstawienie dotychczasowego stanu badań i wiedzy. Autor wspomina głównie K. Wejcherta i jego kontynuatorów na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej, ale o ile recenzentowi wiadomo, temat małych miast jest obecnie podejmowany m.in. w Gliwicach przez Katarzynę Mazur-Belzyt (monografia *Małe miasta w dobie równoważenia rozwoju*, Wydaw. Politechniki Śląskiej, 2018; i wiele wcześniejszych publikacji jak i na kilku niedawnych konferencjach czy w obronionych w ostatnich latach pracach doktorskich. Poza tym, należałoby wspomnieć o stanie badań nie tylko dot. miasteczek, ale i zagadnień pokrewnych istotnych dla podejmowanego problemu, przede wszystkim diagnozy chaosu przestrzennego w Polsce i jego przyczyn (te kwestie pojawiają się dalej w pracy, ale brakuje ich zasygnalizowania w stanie badań).

Szkoda, że autor nie scharakteryzował nieco szerzej innych niż historyczne i planistyczne czynników wpływających na jakość przestrzeni polskich miasteczek. Wprawdzie autor to zasygnalizował i zastrzega, że *ostateczny kształt tylko częściowo wynika z regulacji prawnych; w pozostałej części z interakcji uwarunkowań społecznych, ekonomicznych i*

kulturowych (a nawet niekiedy z przypadku). Przy pełnej świadomości znaczenia tych pozaprzestrzennych procesów na dobrostan miasteczek, rzetelne ich zbadanie wykracza poza możliwości indywidualnej dysertacji z dziedziny urbanistyki / architektury. Jednak uważam, że czynniki ekonomiczne (dochód gminy, miejsca pracy mieszkańców, walory turystyczne, lokalizacja i powiązania komunikacyjne) a także społeczne (świadomość mieszkańców i lokalnych samorządowców i włodarzy, poczucie odpowiedzialności "gospodarzy" za przestrzeń, szczególnie ważne w małych ośrodkach, itp.) mają często znaczenie decydujące i ważniejsze od instrumentów planistycznych - i sprawy te należałoby wobec podejmowanej problematyki scharakteryzować nieco obszerniej, w ramach dyskusji problemu.

Autor wprowadza wiele ciekawych i wartościowych wątków związanych z głównym podejmowanym problemem, takich jak charakterystyka dodatkowych inicjatyw władz samorządowych, wykraczających poza zakres ustawowego planowania; czy perspektywy zastosowania narzędzi komputerowych w projektowaniu, planowaniu i analizach przestrzennych.

Bardzo wartościową częścią pracy jest przedstawienie doświadczeń z innych państw, co jest sporządzone rzetelnie, z wyciągnięciem konkretnych wniosków i stanowi wartościowy wkład w podejmowaną problematykę. Szkoda jednak, że w Pracy oprócz pozytywnych przykładów zagranicznych nie znalazły się jakieś pozytywne przykłady z miasteczek Polski, jak np. wykreowanie współczesnego centrum w Siechnicach; istniejące dobre przykłady dbania o przestrzeń publiczną miasteczek, czy też kształtowanie współczesnych struktur osiedli nawiązujących do jakości przestrzennej miasteczek, jak np. w Siewierzu-Jeziornej. Podobnie, szkoda, że oprócz omówienia przypadków zagranicznych z Włoch, Szwajcarii i Portugalii autor nie wspomina o bliższych Polsce (geograficznie, kulturowo, społecznie i ekonomicznie) przykładach z Czech - gdzie, jak wydaje się z okazjonalnych obserwacji turystycznych, ale i z literatury - stan przestrzeni, w tym ograniczanie chaosu przestrzennego, jest w dużo lepszej kondycji niż w Polsce.

Niewątpliwie wartościowe są sformułowane w ostatniej części pracy propozycje autorskiej procedury planistycznej dla małych miast polskich. Wprawdzie osobiście nie jestem przekonany o skuteczności rozbudowy procedur (kolejne stadia analiz, koncepcji, komisji dla każdej podejmowanej inwestycji) i myślę, że najważniejsze są edukacja, świadomość, wrażliwość przestrzenna i odpowiedzialność osób decydujących o inwestycjach i kształcie przestrzeni. W odniesieniu do sytuacji w Polsce aktualne wydają mi się słowa Jeffa Specka: *dla dzisiejszej dyskusji o miastach nie jest charakterystyczne jej złe ukierunkowanie lub brak świadomości tego, co trzeba robić, ale raczej kompletne ignorowanie tych zasad i rozłączenie pomiędzy tą świadomością a działaniami tych, którzy są odpowiedzialni za fizyczny kształt naszej przestrzeni.* Tym niemniej "głos w dyskusji" uważam za cenny, a autorską "wiarę w procedury w warunkach polskich" chciałbym raczej oceniać jako idealizm i szczerą troskę o jakość przestrzeni, a nie naiwność.

Formułując końcowe propozycje, bardzo dobrze, że autor odnosi się do tendencji regulacyjnych, które są widoczne w propozycjach rządowych. Autor kończy te rozważania na zapowiedzi przygotowania założeń reformy procesu inwestycyjno-budowlanego oraz systemu planowania i zagospodarowania przestrzennego z lipca 2018 r., ale ponieważ te założenia są już znane od początku 2019 r., a praca jest datowana na rok 2019, może warto byłoby i do tych propozycji odnieść się krótko podczas obrony.

Niezależnie od powyższych uwag, zawarty w pracy materiał pozwala na stwierdzenie iż Autor dobrze porusza się w omawianej problematyce, zdając sobie sprawę z jej złożoności. Autor w swoich badaniach oparła się zarówno na badaniach literaturowych jak i przede wszystkim na samodzielnie przeprowadzonych badaniach i samodzielnie formułowanych wnioskach i pomysłach. Podjęty temat został dobrze przełożony na cele i tezy pracy, przyjęte metody badawcze odpowiadają w pełni charakterowi badań, a zakres pracy jest w pełni zgodny z wymogami stawianymi przed rozprawami doktorskimi.

5. Uwagi redakcyjne

Praca została bardzo starannie przygotowana pod względem edytorskim. W tekście dostrzec można bardzo nieliczne, drobne błędy edycyjne.

Nie budzi zastrzeżeń warsztat naukowy pracy – autor dobrze posługuje się odniesieniami literaturowymi i bibliografią.

Zaletą pracy jest przystępny język, dzięki czemu czyta się ją z zainteresowaniem. Praca mogłaby być zrozumiała i interesująca nie tylko dla wąskiego kręgu znawców omawianej problematyki, ale i dla szerokiego grona osób potencjalnie zainteresowanych problemem stanu polskich miasteczek (np. samorządowców w nich działających).

Nieco niefortunna jest czasami maniera wplatania w tekst angielskich zwrotów bez omówienia ich po polsku tam, gdzie takie omówienie nie jest niemożliwe, np. *heritage industry*, czy *sustainability* (jeśli autor uważa, że słowa *rozwój równoważony* nie oddają trafnie znaczenia *sustainability*, to ma pewnie rację, ale należałoby to wyjaśnić, gdy ten zwrot pojawia się po raz pierwszy, np. w przypisie¹, a potem już być konsekwentnym).

Zbędne wydają się pojawiające się coraz wprowadzenia i podsumowania omawianych wątków, np. podrozdziałów. Bardzo dobre są takie wprowadzenia i podsumowania dla rozdziałów, ale dalsze rozdrabnianie doprowadziło w kilku przypadkach do powtórzeń i zbytniego rozwleczenia narracji.

Ilustracje są na bardzo dobrym poziomie, ale niekiedy brakuje w nich konsekwencji oraz powiązania z tekstem. Przykładowo: w opisie osiedla Quinta de Malagueira na początku pojawia się *Architekt Alvaro Siza z wizytą na miejscu przyszłego osiedla*, a zdjęcia z osiedla

¹ A propos, szkoda, że autor nie operuje przypisami. Niektóre dygresje i poboczne wątki można by przenieść do przypisów, co poprawiłoby czasem spójność tekstu.

dopiero kilkanaście stron później; dopiero po omówieniu - wtórnej przecież w stosunku do projektu - parametrycznej metody generowania "sizopodobnych" projektów; na str. 136 *Fot. 46 Pierzchnica, widok lotniczy* dobrze pokazuje strukturę o cechach takich, a jakich autor pisze, ale szkoda, że nie pokazano dla porównania zdjęć lotniczych kilku miasteczek (co, jak się okazuje przy dalszej lekturze, jest dobrze i konsekwentnie zilustrowane w aneksie), itp.

6. Wnioski końcowe

Recenzowana rozprawa doktorska pana mgr inż. arch. Pawła Pedrycza jest zgodna z przyjętymi standardami dla pracy doktorskiej w naukach technicznych, dyscyplinie naukowej architektura i urbanistyka. Rozprawa spełnia kryteria stawiane przed rozprawami doktorskimi. Zawarte w recenzji uwagi mają generalnie charakter redakcyjny i polemiczny i nie umniejszają wysokiej oceny pracy.

Jednocześnie myślę, że Autor mogłaby rozważyć opracowanie na bazie dysertacji publikacji książkowej, która omawiałby w sposób przystępny podejmowane w dysertacji zagadnienia. Pozycja taka mogłaby stać się interesującą i ważną lekturą dla samorządowców, planistów i prawodawców. W takim przypadku warto byłoby uwzględnić uwagi z niniejszej recenzji, co mogłoby podnieść wartość publikacji.

Przeprowadzając swój wywód Autor rozprawy wykazał się ogólną wiedzą teoretyczną jak i ukazała naukowy oraz aplikacyjny charakter swoich badań. Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska spełnia wymogi zgodnie z Ustawą o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki. Niniejszym stawiam wniosek o przyjęcie recenzowanej pracy jako rozprawy doktorskiej i dopuszczenie jej do publicznej obrony na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej.

